Исправления не допускаются

Итоговый балл __________ ________________ **Шифр** Т-15

подпись председателя жюри

ОЧНЫЙ ТУР

олимпиады «МагистриУм» для поступающих в магистратуру

ФГОУ ВО «Казанский (Приволжский) федеральный университет»

Направление: Филология. Тюркология

2024-2025 учебный год

I. **Приведите 5 примеров русских заимствований в тюркских языках и укажите какие фонетические, лексико-семантические и/или грамматические изменения они претерпели в тюркском(их) языке(ах).** / Төрки телләргә рус теленнән кергән 5 сүз языгыз, алар кичергән фонетик һәм/яки лексик-семантик һәм/яки грамматик үзгәрешләрне күрсәтегез. *(За каждый пример по 2 балла; итого – 10 баллов.) Например: рус.* **скамья** – в татарском языке **эскәмия** – протеза

рус. шляпа – эшләпә (протеза)
Стол – өстәл (протеза)
Бревно – бүрәнә (эпентеза)
Омск – Омски (эпитеза)
Саранск – Саранскы (эпитеза)

II. **Посмотрите примеры в таблице и укажите звуковые чередования в тюркских языках.** / Таблицада бирелгән сүзләрне карагыз һәм төрки телләр телләрдәге аваз чиратлашуларны языгыз. *(За каждое правильно указанное соответствие – 2 балла; итого – 10 баллов)*:

Татарский язык	тугыз	кер	эч	тел	теш	керфек
Казахский язык	тоғыз	кір	іш	тіл	тіш	кірпік
Турецкий язык	dokuz	gir	iç	dil	diç	kirpik
Азербайджанский язык	dokuz	gir	iç	dil	diş	kirpik

тугыз – тоғыз
кер – gir
эч – іш
тел – тіл
теш – тіш
керфек – kirpik
Монда сузык һәм тартык авазлар чиратлаша.

III. **Приведите 5 примеров из общетюркской лексики. Напишите о причинах их сходства в разных языках.** / Гомумтөрки лексикага караган 5 мисал китерегез. Бу сүзләр уртаклыгына китергән сәбәпләр турында языгыз. *(За каждый правильный ответ – 2 балла; итого 10 баллов)*:

~~дан, жан~~
~~кофе, поэзия, валюта~~
Мәсәлән, рус телендә ведро, татар телендә бидрә.
Татар телендә өен сүзе, төрекләрдә уйин.
Татар телендә бар, төрекләрдә var.
Татар телендә ир сүзе, төрекләрдә иркәк.

IV. **Найдите семантические соответствия между русскими пословицами и их эквивалентами в тюркских языках. Запомните, что имеются 2 лишних примера.** / Рус мәкальләре белән төрки халыклар мәкальләре арасында мәгънәви тәңгәллекләр урнаштырыгыз. 2 артык мәкаль бирелгәнлеген истә тотыгыз. (*Каждое правильное соответствие – 2 балла; итого – 10 баллов.*)

	Пословицы на русском языке		Пословицы на тюркских языках
1.	Сытый голодного не поймет.	А	Maharetlik qollar 'ach qalmaydu. *(уйгур.)*
2.	Искусные руки голодными не останутся.	Б	Жылтырагандын баары алтын эмес. *(киргиз.)*
3.	Не всё то золото, что блестит.	В	Дуйнолук сел болсо да өрдөк ыйлабайт *(уйгур.)*
4.	Сапожник без сапог.	Г	Söz gümüşse sükut altın *(тур.)*
5.	У семи нянек дитя без глазу.	Д	Ач хәлен тук белмәс (тат)
		Е	Бўзчи белбоққа ёлчимас, кулол — мўндига. *(узб.)*
		Ж	Çox aşpazlar bulyonu korlayır. (азер.)

6

Ответ.

1	2	3	4	5
Д	Е	Б	А	Ж

V. **Напишите об орфографических принципах своего родного языка. Приведите примеры** / Туган телегезнең орфографик принциплары турында языгыз. Фикерегезне мисаллар белән дәлилләгез. *(10 баллов.)*

1) Фонетик принцип – сүзне ишетелгәнчә язу. Бу татар теленең төп принцибы. Мәсәлән, урман, дала

2) Морфологик принцип – әйтелеше белән язылышы туры килмәсә дә, аны шул төсендә язу. Мәсәлән, энкэй [эңкэй], үнбер [үмбэр]

3) График принцип – башка телләрдән кергән сүзләр, ягъни алынмалар. Мәсәлән, компьютер, ноутбук

10

4) Тарихи-традицион принцип – тарихи сүзләр керә: санак 15% (%), уйлап (-лап/-ләп)

5) Дифференциаль принцип – сүзләрне аеру юлын үтәүче принцип. Мәсәлән, аккош – ак кош, очпочмак – оч почмак

VI. **Какой праздник тюркских народов Вам знаком? Кто его проводит? Когда проходят торжества? С чем связан данный праздник? Какие ритуалы праздника существуют? Напишите об этом.** / Төрки халыкларда үткәрелә торган кайсы бәйрәм Сезгә таныш? Аны кемнәр үткәрә? Бу бәйрәм нәрсә хөрмәтенә уздырыла? Анда нинди йолалар үтәлә? Шул хакта языгыз. *(За содержание, речевое оформление и грамотность – 10 баллов. За каждый ответ на вопрос - 2 балла. Итого - 20 баллов).*

Төрки халыкларда бик матур итеп үткәрелә торган бәйрәм ул – Нәүрүз бәйрәме. Әлеге бәйрәм – кышны озату булып тора. Якынча 21 март тирәләренә туры килә. Аны татарлар бик көтеп ала һәм үткәрә. Нәүрүз бәйрәме үткәрелер алдыннан башта егетләр һәм кызлар өйдән өйгә йөреп бүләкләр җыялар.

Бу көнне күңелле чаралар, ягъни концерт үткәрелә. Аннан соң төрле милли уеннар уйнала, мәсәлән чүлмәк вату, капчыкта сикерү, йомырка кабып йөгерү һ.б.

Концертларны карап, уеннар уйнаганнан соң халыкның иң көтеп алган өлеше башлана. Ул – карга боткасы. Учакта тәмле итеп ботка пешерәләр һәм аны килгән һәрбер кунакка авыз итеп карарга бирәләр.

Безнең авылда да әлеге бәйрәм ел саен үткәрелеп килә. Мин үзем дә кечкенәдән теләп катнашам.

Әлеге бәйрәм беркайчан да онытылмасын иде, чөнки мондый гореф-гадәтләр сакланган бәйрәмнәр кимеп бара.

VII. **Ниже представлена башкирская народная сказка. Найдите там падежные формы имен существительных и запишите их.** / Түбәндә башкорт халык әкияте бирелгән. Андагы килеш формаларын табып языгыз. (*10 баллов*).

Бер крәҫтиән баҙарҙан ҡайтып килә икән. Тауарын, ике кәрзингә тултырып, бамбук көйәнтәгә элеп алған. Шулай килә торғас, кис еткән, ҡараңғы төшә башлаған. Крәҫтиән дә аҙымын тиҙләткән. Юҡ, ҡурҡҡандан түгел. Шулай ҙа ҡара урманда нимә генә булмаҫҡа мөмкин?!

Ҡапыл шырлыҡ араһынан бик ҙур Юлбарыҫ килеп сыҡҡан. Крәҫтиән ҡаушауынан көйәнтәһен ергә ташлаған да януар алдына килеп тубыҡланған.

– Юлбарыҫ дуҫ, зинһар, мине ашай күрмә инде, – тип ялбарған меҫкен тауыш менән. – Теймә инде бер юлға. Күрәһең бит, бик ябыҡмын, ҡоро һөйәк кенәмен. Мине ашап, барыбер тамағың туймаҫ.

Йәнлек, тештәрен ыржайтып, уға былай тигән:

– Ярай, әгәр минең бер шартыма күнһәң, теймәм.

– Шартыңды әйтә күр, Юлбарыҫ дуҫ!

– Минең кеше аҡылы тураһында күп ишеткәнем бар. Нимә ул аҡыл? Ашай торған әйберме? Әллә түгелме? Нисек кенә булмаһын, һин, әгәр тере ҡалғың килһә, хәҙер үк аҡылыңды миңә бир.

– Бирер инем дә ул, – тигән Крәҫтиән, үкенесле көрһөнөп. – Тик уны үҙем менән алып сыҡмағайным бит әле. Өйҙә һандыҡҡа бикләп ҡалдыр-ғайным.

– Улай булғас, өйөңә барайыҡ.

– Барыр инек тә ул… – Крәҫтиән, ниндәйҙер хәүеф барлығын белдереп, тауышын аҡрынайтҡан. – Ауыл халҡы, күреп ҡалып, һине үлтереп ҡуйыр тип ҡурҡам.

– Улайһа, үҙең генә ҡайтып алып кил, мин ошонда көтөп торормон. – Юлбарыҫтың асыуы ҡабара башлаған.

– Ярар, алып килермен, – тигән Крәҫтиән уға. – Тик һиңә бигүк ышанып бөтмәйем бит әле.

– Ни өсөн?

– Боролоп китеү менән, миңә ташланыуың бар.

Юлбарыҫ урман яңғыратып көлөп ебәргән:

– Ха-ха-ха! Их, һин, ҡурҡаҡ йән! Ундай шигең бар икән, мә, бынау лианалар менән мине анау ағасҡа ҡуша бәйләп ҡуй.

Крәҫтиән Юлбарыҫ ҡушҡанса эшләгән. Шунан аҡыл алып килергә ҡайтып киткән.

Ул оҙаҡ көттөрмәгән, тиҙ үк килеп тә еткән. Ҡулында мылтығы, эргәһендә ике иптәше лә бар икән.

– Бына ошо була инде аҡыл, – тигән ул Юлбарыҫҡа, хәйләкәр йылмайып. – Төшөндөңмө хәҙер?..

крестьян – б.к; базардан – ч.к; товарын – т.к; кәрзингә – ю.к;
кәянтәгә – ю.к; адымын – т.к; урманда – ур.-в.к, арасыннан – ч.к;
Юлбарыс – б.к; кәянтәсен – т.к; җиргә – ю.к; җанвар – б.к;
җәнлек – б.к; акылыңны – т.к; сандыкка – ю.к; өенә – ю.к;
Юлбарысның – и.к; урман – б.к; Юлбарыска – ю.к.

Товарын, адымын, кәянтәсен – тартымлы төшем килешендәге сүзләр.

VIII. **Какое место занимают тюркские народы в современном мире? Напишите эссе объемом не менее 150 слов, представив свое мнение об этом.** / Төрки халыкларының бүгенге көндә дөньякүләм урынын Сез ничек күзаллыйсыз? Шул хакта фикерегезне белдереп, 150 сүздән ким булмаган эссе языгыз. *(За содержание и речевое оформление – 10 баллов; за грамотность, т. е. за соблюдение орфографических, пунктуационных и языковых норм – 10 баллов. Итого – 20 баллов.)*

Төрки халыкларының бүгенге көндә дөньякүләм урыны югарыда дип саныйм, чөнки төрки халык төрле җирләрдә сибелгән. Бик күп кеше татар телендә аралаша, аның гореф-гадәтләрен саклый, бер-берсенә дустанә мөнәсәбәттә яшиләр.

Мәсәлән, безнең авылда да таҗик һәм үзбәкләр яши. ~~Безнең авыл~~ Алар безгә барлык кешеләр дә якын мөгамәләдә. Шулай ук татарлар безгә төрекләрнең бик күп сүзләре охшаш.